17305

— *Gospodine, molim Vas iskru vatre.*

Kumičić: „Neobični ljudi" str. 7

EUGEN KUMIČIĆ
(JENIO SISOLSKI)

NEOBIČNI LJUDI

PRIPOVIJEST

ZAGREB

NAKLADA ST. KUGLI, KNJIŽARA KRALJEVSKOG
SVEUČILIŠTA I JUGOSLAV. AKADEMIJE, ILICA 30

I.

Na Talijanskom boulevardu sve gori i plamti, reć bi zrak se zapalio; prisego bi, da je na sto strana buknuo harajući požar. Silna svjetlost valja se među visokim palačama, sve je ožareno, a mjestimice je sjaj toli jak, da prelazi u bjelinu, nalik sijevanju razbijeljena željeza. Na širokoj i nepreglednoj ulici užasna je buka. Sam Bog bi uzaludno grmio, da ga ljudi čuju. Kočije se kotrljaju u hrpama, vozovi škriplju natovareni silnim škrinjama, visoki se omnibusi tresu i ljuljaju; čini ti se, sad će se prevaliti, sad će teška konjska kopita pogazit i satrti ljude, koji na krovovima na impérialima sjede. Na ulici vrve ljudi kao mravi, sve jedan do drugoga, koracajući naglo, pa se međusobno križaju, vješto se ugiblju kao da su pružívi, nikada te ne gurnu — većinom su to Parižlije.

Glasovite kavane i gostione, dobro poznate mnogim našim putnicima i bogatašima, poredale se jedna za drugom, a čini se kao kakova kazališta. Iz svakog im se kuta toči svjetlost, u njima sve se sjaji i blista: posuđe na bogato prostrtim

stolovima, sniježni ubrusi, pozlaćene boce među raznolikim cvijećem, a nizovi ogromnih zrcala u prekrasnim zlatnim okovima, sve to postostručuje i nebrojene plamene plina, i otmjene goste, i zaposlene konobare i pušeća se jela — cijeli pazar komešajućeg se dolazećeg i odlazećeg naroda.

Ogromni dućani prikazuju pravu sliku svjetske izložbe. Svaki je posebice sjajni muzej svoje vrsti. Plamteće im utrobe prosiplju na ulicu bujice sjaja, što se prosipava po granitnom pločniku, prelijevajući se kao ljage žežena zlata po ljudstvu, što se talasa ulicom poput orijaškog vala, po zamičućim kočijama i po uznojenim konjima. U dućanima zapažaš još neviđene stvari, na koje nisi ni u snu pomislio, kad ti se možda sanjalo, da si car najbogatijega naroda. Pa ono zlato, svila, biser, mramorni i mjedeni kipovi, bajoslovni uresi, sve čudo do čuda, i htio bi od te ljepote negdje odahnuti, otpočinuti, ali nemaš kuda ni kamo, već sve gledaš i gledaš, snebivajući se od čuda i udivljenja. Sav taj čar, izložen i rasporedan onim jedinstvenim, nenatkriljivim ukusom, dade se opisati samo riječju: francuski. Ima tu stvari, koje čovjeka poraze i presenete, kao kad bi mu negdje u blizini pukla suha munja iz vedra neba. A od onih sjajnih kavana neka svakoga

dobri Bog očuva! Čovjek je slabašan stvor, pa se uzalud ni za najboljega ne kaže, da griješi sedam puta na dan. A kad tek vidi ona mila i vesela lišca, toli dražesna i bezbrižna, nè, nitko mu uman ne može zamjeriti, ako mu se malko mozak prevrne, ako mu se i kapa na glavi okrene, kada se tolikim čarom opojen u nje zablene.

Pariz bez Parižlija prestao bi biti Parizom. To je odmah jasno svakomu strancu u tom veličanstvenomu gradu. Čim dođeš na boulevarde, čini ti se da si među znancima, među braćom, odmah osjetiš da je taj veseli svijet prijatelj svakomu narodu zagrijanom ljubavlju za slobodu, za koju su rijeke plemenite krvi protekle tim istim boulevardima. Nema tu ni sjenke lude nadutosti: niti se tko koči niti bani, sve je tako naravno i slobodno u hodu, u kretnjama, u mišljenju i govoru. Uz ona vesela i zadovoljna lica svačije lice mora da se razvedri; svatko osjeti, kako ga prožima neka radosna struja, što se provlači kroz sav onaj neumorni radini svijet, s kojim diše i makar samo privremeno proživljava zajednički život, lišen svakog niskog sebeljublja. U onoj vrevi i žurbi veoma rijetko se zapaža neprijazno, smrknuto, smiješno-naduto i birokratički-strogo lice. Taj narod znade, da mu je prošlost slavna, da je silan umom i neumornim radom, i da je samo

kao slobodan narod došao do zamjernog blagostanja i prosvjete.

Jedne večeri, godine 1875, sredinom studenoga lutao sam, dà, lutao Talijanskim boulevardom. Moje oči već su navikle na onaj pariški sjaj, na onu raskoš i bogatstvo, koje se upravo nagomilalo u toj ulici u koju dolaze ljudi sa sviju strana svijeta, da se utope u šampanjcu, u zabavama, u ljubavi i u velegradskim pustolovinama.

Lutati pariškim ulicama bez cilja i smjera, živiti kao pariški flâneur, to je najugodniji posao, najzamamljivije zvanje pod kapom nebeskom. U tom načinu življenja čovjek nalazi neprispodobivo više slasti, nego kad se nakon dvodnevnoga bosansko-hercegovačkog ljuta glada najede zelenih šljiva.

Neznajući što da radim i kako da sprovedem večer, stanem čitati oglase na stupovima, u tu svrhu po boulevardima postavljenima. U Parizu ima cijeli leksikon najraznovrsnijih zabavišta. Prebirući u mislima što bi i kuda bi, odlučih da idem u kazalište, da vidim i čujem glasovitoga glumca Ernesta Rossi, koji te večeri predstavljaše Hamleta u talijanskom kazalištu.

Théâtre-Italien nalazi se na trgu Ventadour, u neposrednoj blizini Talijanskog boulevarda. U kazalište se ulazi sa dviju strana: sa sjeverne u

ulici Neuve-St. Augustin, a s južne u ulici Neuve-des-Petits-Champs. S južne strane ulazi manje svijeta, s toga se zaputih ovamo, da popušim u miru jednu dvije li cigarete, dok se blagajna otvori. Pred tim ulazom ulica je nešto proširena, pa se čini kao malen trg. Ovdje vlada mir. Kočije rijetko prolaze, nigdje buke ni vreve raskošnih boulevarda. Došavši na trg pogledam na sat. Trebalo je čekati još dobra pol sata dok se otvori blagajna da kupim ulaznicu, pa stadoh onuda šetati među kućerinama staroga Pariza, što zaokruživahu mali trg. Iz obližnjih dugih i širokih ulica dopirala je do mene mukla graja. Zamišljen smotam cigaretu i hoću da ju zapalim, ali nemam žigica. Obazrem se naokolo i opazim nekog čovjeka naslonjena o jednu željeznu rešetku iza kazališta. On je pušio. Pođem k njemu i rečem mu francuski:

— Gospodine, molim vas iskru vatre.

Čovjek se nakloni, pruži mi svoju smotku i reče: Izvolite.

Napaljujući cigaretu pogledah ga ispod oka. Bio je blijeda i mršava lica.

— Zašto me gledate toli radoznalo? upita me on hladno.

— Ja?... Oprostite! odgovorih ponešto zbunjen.

— Došli smo prerano; idete li i vi u kazalište? nastavi on ljubezno čistim i lijepim francuskim jezikom.

— Dà, idem gospodine, otpovrnem ja oslobodiv se već svoje zabune.

— Jeste li već slušali Rossi-a?

— Jesam već nekoliko puta.

— A Salvini-a?

— Njega sam već mnogo puta slušao.

— Koji vam se više sviđa?

— Salvini, gospodine; ali obojica su velikani u svojoj struci, pravi velikani, uskliknuh zanosno.

— Velikani, velikani, zaklima on glavom kao da ne vjeruje. Nakon stanke pogleda me značajno i progovori: Oprostite, gospodine, po vašem izgovoru sudeć rekao bi da niste Francuz.

— Pogodili ste, nisam.

— Ni ja nisam Francuz; za vas bi rekao da ste iz Danteove domovine, smiješeći mi se izgovori on to talijanskim jezikom.

— E, ovaj put se prevariste; nisam ja Talijan, odvratih mu talijanski.

Razgovarajući nekoliko časaka talijanski, opet će on:

— Gospodine, sve mi se čini da ste vi ipak Talijan...

— Varate se, gospodine. Ja sam Hrvat.

— O, o, drago mi je; mi smo dakle zemljaci, braća.

— Kako to? osupnuh se ja.

— Ja sam Rus, odvrati on i uozbiljiv lice pruži mi desnicu.

— Rus?... Po čemu onda sudite da smo zemljaci, da smo braća, našalih se bezazleno.

— Ta naravno da jesmo! Znate li ruski?

— Žalim, ne znam.

— Sramota! A odakle ste rodom, iz Dalmacije ili iz Hrvatske? upita me na veliko moje čudo čistim hrvatskim jezikom.

— Gle, vi znate i hrvatski, radosno ću ja. Bravo! Živio! Ja sam, gospodine, Istranin, odgovorih mu svojim materinskim jezikom.

— Ja poznam dobro vašu Istru. Na kojoj ste obali rođen, na istočnoj ili zapadnoj?

— Na istočnoj, gospodine.

— Zar blizu Rijeke?...

— Nedaleko.

— Bi li mi htjeli kazati u kojem mjestu?

— O, moje rodno mjesto sasvim je neznatni gradić nad morem, na strmim gotovo okomitim klisurama.

— Recite mi ime toga gradića; ja poznam cijelu vašu obalu.

— Berseč, gospodine.

— Tako? Znadem, gdje se nalazi.

— Vi, vi znate za Berseč? snebivah se od čuda.

— Jest, znadem; ali u njemu nisam nikada bio. Vaši ljudi dolaze često na Rijeku.

— I to vam je poznato? Bit će da ste dulje vremena na Rijeci boravili.

— Da, nekoliko mjeseci.

Nisam znao što bi mislio o tom čudnom svatu. Rekao mi je da je Rus, govorio je posve točno francuski, znao je dobro talijanski i hrvatski, što više, znao je također i za moje rodno mjestance. Čim sam ga više promatrao, bivaše mi sve zanimljiviji. Od puke znaličnosti postao sam nemiran, kao da mi je kakav kukac u uho zabludio.

Gospodinu Rusu bilo je najviše tridesetipet godina. Muževno i vanredno oštroumno blijedo lice zaraslo mu punom, podugačkom bradom i lijepim brkom. Duboko usječene brazde okolo tankih, stisnutih usana odavahu velike napore, teško pregaranje i buran, nesretan život. Bio je plavokos. Kad mi je dobacio, da je sramota što ne znam ruski, opazio sam u njegovim svijetlim, silno pronicavim očima neku vrst sažaljenja. Orlovski mu nos, duboke oči i grčevito micajuće se usne, da, cijelo njegovo biće odavaše nepopustljivu

strogost. I u samom glasu zvečila mu žica odrješitosti i oštrine.

Meni bijaše oko srca tako tijesno, da sam gotovo žalio, što sam se s tim čovjekom našao. I ono njegovo crno odijelo sve do vrata zakopčano, ona bezobzirnost u govoru, sve je na mene neugodno djelovalo. Ta ponašao se naprama meni, kao da sam ja kakav proletarčić.

Još se neko vrijeme razgovarasmo pred kazalištem. On me koješta ispitivao o mojoj domovini, o političkim prilikama i strankama, koje je za čudo po njihovim težnjama i radu mnogo temeljitije poznavao od tolikih mojih zemljaka, slatko uljuljanih u blažen i podosta taman san pasiviteta.

Na mali trg pridolazilo sve više svijeta, a kad se blagajne otvoriše pođosmo i mi, da kupimo ulaznice.

— Kanite li uzeti sjedalo u parteru? upita me Rus.

— Ne, gospodine, preskupo je. Nije šala osam franaka!

— Što radite u Parizu? sve više prodiraše Rus u mene.

— Ja?... Polazim sveučilište.

— Nemate li ozbiljnijega posla?

— Kako gospodine? začudim se ja, izvaliv u njega oči.

— Ništa, ništa, reče on mirno i pristupi prozorčiću blagajne. U taj mah htjedoh i ja da kupim ulaznicu, nu on mi to zapriječi izustiv: Ne, ostavite; želim da sjedite kraj mene. Molim, ne zamjerite mi to, drugi put kupit ćete vi.

Nije bilo druge, valjalo mi uzeti ulaznicu i s njime ući u parter.

Ernesto Rossi glumio je kao obično. Slušaoci zaneseni i očarani silnom i neodoljivom riječi slavnoga umjetnika, gromovito mu pljeskahu i burno povlađivahu, a izazivanju poslije svakog čina ne bijaše kraja ni konca.

Gospodin Rus mirno je kraj mene sjedio, prekriženih na prsima ruku, u onom svom crnom do vrata zakopčanom odijelu. Bio je toli mučaljiv, da sam pomislio, da je na me zaboravio. Sjedio je nepomično, kao prikovan uz sjedalo. Samo katkad prošao bi jakom žilavom rukom preko čela i pogladio svoju bujnu valovitu kosu. Poslije prvog čina opazio sam, kako se s nekim u jednoj loži pozdravio, kimnuvši tek zamjetljivo glavom, i u taj par mračno mu se lice časak razvedrilo. Kasnije me iznebuha upitao, živu li mi roditelji i koliko mi je godina. To su bile jedine riječi, što ih je za vrijeme cijele predstave izustio.

Kad je općinstvo pljeskalo, on bi se sjetno i neveselo osmjehnuo, kao zabrinuta majka svome teško bolesnom djetetu, kada se ono naraduje kakvoj novoj igrački. Smješkajući se tako ganule bi mu se samo usnice, sve ostale crte stroga mu lica ostale bi nepomične.

Nakon predstave kad izađosmo na ulicu, uhvatio me pod ruku, rekavši:

— Gospodine, vi ste danas moj gost, supirajmo zajedno!

— Hvala, gospodine, na časti, ne mogu da primim vaš poziv; moram kući, jer me posao čeka.

— Manite se zaludnice! Za jedan sat bit ćete kod kuće. Hajdmo, hajdmo, noć je studena, mogli bi se prehladiti, govoraše on naglo vukući me silomice za sobom.

— Molim, izvinite...

— Prođite se šale! Evo nas odmah u restauraciji »Maison dorée«.

Što ću, valjalo se pokoriti. Uto stigosmo na boulevard. Sila se tu svijeta komešalo, što iz kazališta, što iz cirkusa i ostalih zabavnih mjesta. Putem rekoh moje ime gospodinu Rusu i upitah ga za njegovo.

— Petar, odvrati mi on.

— Petar?... i ništa više...

— Da, Petar. Ostalo vam ne treba znati. A tko je vas pitao za vaše ime?

— Ali, gospodine...

— Vi ste mi smiješan, omahne on rukom.

— Što mislite time reći? ozbiljno ću ja.

— Da ste mi smiješan i ništa više. Nadam se, da ste razumjeli što vam rekoh u vašem materinskom jeziku.

— Ali običaj...

— Običaji, uleti mi on u riječ, najluđa su vam stvar na svijetu. Sav konzervatizam, sva gnjiloća našega društva počiva baš u običajima. Vi Hrvati imate mnogo, vrlo mnogo tih narodnih svetinja.

— Gospodine, teško je meni s vama zobati trešnje, odvratih mu nadrto.

— Žalim, slegne on ramenima.

Tako stigosmo do sjajne restauracije »Maison dorée«. Uniđemo i sjednemo u jedan kut; konobari nam pritrčaše i za čas postaviše na stol tečna i skupa jela i izvrsno vino. Gospodin Rus šuti i slasno jede. Ja sam ga sve ispod oka pogledavao i promatrao. Konobari ga velikim poštovanjem pitaju što još želi, da tim brže izvrše njegov nalog, a on im samo kima glavom mumljajući:

— Donesite!

Pomislivši da su ga valjda neke crne misli spopale, rečem mu:

— Gospodine, Francuzi su veliki majstori u kuhanju.

— Što rekoste? Dà, dà, i u građenju barikada, otpovrne on nehajno i zamišljeno, a onda, pogleda me, žmirucne očima, zaljulja glavom i nastavi: Vi ste dakle Hrvat... Hrvat.. ja vas žalim, jest, od srca žalim.

— Gospodine, govorite li vi ozbiljno? stadoh se snebivati, položiv nož i vilice na stol.

— Ja se nikada ne šalim, ali znajte, uvrijedit vas nisam htio.

— Meni se čini, da vi ne promišljate...

— Umirite se, mladi prijatelju, prekine me u govoru, pogledavši me strelimice.

— Molim razjasnite mi, zašto me žalite. Neobičan je vaš postupak s vašim gostima. Vi mislite...

— Ne neobičan već iskren, iskren, dragi gospodine. Ponavljam, vaš je narod sažaljenja vrijedan. Prošlost mu je slavna, nu sadašnjost kukavna, traljava. Ja poznam vas Hrvate, dulje sam vremena boravio u vašoj zemlji. Vi ste okuženi i otrovani semitsko-njemačkim duhom. O političkom moralu nemate ni pojma. Tuđin vas je uništio i do kosti ekonomički oglodao. Sto vas crnih jada izjeda. Društveni vam je život rastočen. Ne znate ni mrziti ni prezirati, što je mržnje

i prezira vrijedno. Onaj dio vašega naroda što je još pošteno nastrojen, neoprezno zalazi u blato moralnih propalica. Psujete jedan drugoga, kao služinčad u gospodskoj kući. U vašim je ustima sloboda većim dijelom prazna priča, a ljudi neokaljana političkog značaja bijele su vrane. Bit će grdna posla, dok se vas do svijesti dovede. Uostalom ne može se ustvrditi, da ste vi svemu sami krivi. Maljušan ste i sitan narodić, nu vjerujte mi, dragi prijatelju, ruska je krv odviše dragocjena, a vi, vi niste slobode vrijedni, govoraše on mirno i hladno, gledajući preda se u tanjur, kuckajući lagano nožem po njemu.

— Kako možete o nama tako misliti? Zar nismo i mi ljudi, kao što su i drugi? Zašto, zašto nismo mi slobode vrijedni? upitah ga ljutito. Sva se krv u meni uzburkala.

— Jer ju ne zaslužujete. Jeste li se za nju borili? Svi se vaši narodni mučenici iz novijega vremena mogu na prste prebrojiti. Koliko vas je poginulo u tamnicama, koliko na vješalima?

— Gospodine, slušajući vas uvjerio sam se, da vi moju domovinu ne poznate, rekoh teško pritajujući svoj gnijev.

— Vašu domovinu! nasmije se Petar gorko.

— Gospodine! obuzdajte se! smrsih kroz stisnute zube.

— Kako ste bezazleni! pogleda me on posmjehom sažaljenja.

— A vi vrlo bezobziran! odsiječem mu i naglo ustanem. Lice mi gorilo, srce mi silovito tuklo. Pozovem konobara da platim račun. On mi reče da je sve plaćeno, pošto mu je Rus, koga je valjda poznao, strogo mahnuo rukom, da ne primi od mene novaca.

Bio sam srdit i smućen i samo se naklonih s namjerom da odem. Rus ustane, uhvati me za desnicu i pogledavši me pronicavo svojim svijetlim i dubokim očima nakloni se, pa mi ozbiljno ali prijazno reče:

— Gospodine, vrlo me veseli što sam se s vama upoznao. S Bogom, u zdravlju se opet sastali! Spavajte dobro!

Ja ispadoh iz restauracije na boulevard. Dugo sam lutao čarobnim Parizom, dok mi u duši malko odlanulo. Konačno dođoh kući, legoh, ali snu ni traga. Okrećući se s boka na bok kao bjesomučan, neprestano mi pred očima lebdio onaj Rus, svaka njegova riječ probadala mi mozak, a nijednu ne mogoh da iz njega istrgnem, sve kao da su se u njemu za uvijek začavlile.

II.

U Parizu leti vrijeme kao možda nigdje na svijetu. Dan za danom tone u vječnost gotovo neopazice, a mjesec za mjesecom prolazi naglo kao san, naročito kad si mlad, zdrav i kad imaš koliko ti treba one, od neiskrenih ljudi tobože prezirane stvari, kojom se — kako reče — Napoleon I — rat vodi.

Sedam je već punih mjeseci bez šuma i praska utonulo u vječnost od one nesretne večeri, kada sam se upoznao s onim Rusom. Često mi je dolazio na um onaj neobični čovjek, ali nikada nisam poželio da se opet s njim sastanem. Da su mi se njegove riječi duboko u pamet usjekle dokazom je to, što sam ih doslovce znao napisati, upravo onako kako ih je izrekao.

Čovjek ma i najmirnije ćudi, kao što sam primjerice ja po mnijenju mojih prijatelja, koji mi to često spominju, može doživiti u Parizu najčudnovatije doživljaje, ako ne baš svaki dan, to barem nekoliko puta u godini. Prema tome svatko može lasno pomisliti, da onaj Rus nije bio uvijek središtem mojih misli. A zar nema u francuskoj metropoli glasovitih muzeja, bogatih knjižnica, prekrasnih galerija slika, neizmjernih zbirka, prebogatih umjetnina?

Probudivši se jednog dana koncem svibnja, opazio sam, kako mi se posteljom prelio zlatni sjaj mladoga jutarnjeg sunca. Da, da, dokaz da nisam stanovao u prvom katu, ni u prizemlju. Skočivši iz kreveta naglo se obučem i zaplovim poznatim ulicama. Tako sam dospio na trg »Concorde«, a preko njega na obalu Sajne. Odavle krenuh dalje uvijek uz obalu, dok ne stigoh do ponosnoga četverouglastog gotskog tornja »La Tour St.-Jaques de la Boucherie«. Ovaj se toranj nalazi baš u sredini grada, a popneš li se na nj, stati ćeš zadivljen od neviđena čuda.

Moje oči uvijek pohlepne za ljepotom, stadoše zanovijetati možđanima a ovi srcu, koje opet odmah i neodoljivo zaželi — jadi ga znali i neznali — da se popnem na toranj. Kad se i noge priključiše, pođi ja k vratima. Čuvar istodobno i vratar, čovjek pristar reče mi prijazno:

— Gospodine, uranili ste; na tornju nema još ni žive duše, a zakon ne dopušta, da se samo po jedna sama osoba na nj popne, što je uostalom sasvim u redu; jer da se — uzmimo slučaj — onesvijestite, bili bi gore bez svake pomoći. Molim, pričekajte malo, doći će već tkogod.

Nisam dugo čekao. Točno u osam sati pristupi k vratima mlada, ukusno i jednostavno odjevena

žena i upita, da li se već može na toranj. Stari čuvar otvori vrata i opomene nas da idemo lagano, jer da do vrha tornja ima neznam koliko stotina stuba. Mlada ona žena ne osvrćući se na mene uniđe, i stane se verati uz uske, vijugaste stube. Idući za njom promatrao sam njezin upravo vilinski struk, uz koji je krasno prilegla crna haljina; mali crni šeširić lijepo joj sjedio na glavi, ispod kojega joj provirivahu zlaćani uvojci, savinuvši joj se oko zatiljka. U ruci je imala dosta velik zamotak papira. Isprva je išla naglo, nožice joj odskakivahu sa svake stube, kao da ih kakovo pero odbacivalo. Bila je bujna i rascvjetana tijela, i valjda joj uslijed toga disanje doskora oteščavalo uspon; ona se zapuše, stane, okrene se k meni i zadihavajući se reče:

— Umorila sam se, moram stati.

— Izvolite časak počinuti, odvratih uljudno.

Ona sjedne na stube. Kroz visok i uzan prozorčić upadala je koso zlatna zraka sunca na ramena i lice moje prekrasne neznanke.

— Sa tornja mora da je lijep vidik; jesmo li se već do polovice uspeli? upita me ona francuski, pogledavši mi živo u lice.

— Dakako da jesmo, odvratim ja veseo, što me je nagovorila.

— Reć bi da ste se i vi umorili. Vrlo ste blijed, progovori ona načinom, kao da se već godinu dana poznamo.

— Blijed?... promucah kao u čudu.

— Dà, blijed, pâle. Nije li vam ta francuska riječ poznata? upita me ona smiješeći se.

— Jest, poznata mi je.

— A čemu se onda začudiste?

— Vašim divnim očima, propentam smeteno.

— Sudeći po vašem licu rekla bih, da ne znate neumjesno govoriti, podsjeti me ona da sam se prenaglio.

— Zar sam bio odviše smion?

— Što, smion! omahne ona rukom smiješeći se sažaljivo.

— Ne smije li čovjek galantan biti s gospođama?

— Smije, nu valja da znate... zamukne ona.

— Izvolite reći...

— Najprije dajte mi vašu desnicu.

— Evo je, rekoh, primivši njezinu lijepu, oveliku ruku.

— Je li znate, da su svi galantni ljudi vrlo plitke...

— Pameti! upadoh joj u riječ.

— Vi to znate? otegnuto će ona, hladno se nasmije i ustane.

Ja se sjetih onoga Rusa i naglo ju upitah:

— Gospođice, niste li vi Ruskinja?

— Jesam; a vi? Što ste vi?

— Ja sam Hrvat, odgovorih joj predstavivši joj se imenom.

— Nisam vas za ime pitala; u ostalom veseli me, što u vama vidim brata. Meni je ime Marija. Znate li ruski? upita me prijazno.

— Ne znam, gospođice.

— Vaša će djeca znati! izusti ona oštro i pogleda me važno.

— Mislite li, gospođice

— Da ja sama to mislim, bila bi vam rekla: mislim, da će vaša djeca znati. Nu sad hajdmo, dosta i previše smo se odmarali.

Malo zatim eto nas na vrh tornja, na dosta širokoj terasi. Krasan je i vedar dan, a vidik bajoslovan. Veličanstveni Pariz puknuo širom okolo nas. Svu veličinu obuhvatiti mu pogledom nije moguće. Ogromne palače kao mramorni otoci svuda se ponosno dižu, a mnogima pročelja rese visoki stupovi. Zvonici i tornjevi raznoga sloga crtaju se u sjajnom zraku, odrazuju se na pla-

vetnom nebu. Pozlaćene kupole, orijaški slavoluci, zelenilo raskošnih perivoja, prostrani trgovi, niz monumentalnih mostova, valovlje Sajne, brzi parobrodi, silna vreva u nepreglednim ulicama, sve se to kupa, titra i njiše u moru sunčanoga zlata. Iz Sajne diže se svježi dah zelene valjajuće se vode. Lijeni ga lahor, provlačeći se kroz obližnje ulice uz obalu, na lakim krilima raznaša, razblažujući lica poslenom svijetu.

Vitka i milolika Ruskinja stajaše kraj mene kao očarana. Tek sada zamijetih, koli je to divna djevojka. U crnom odijelu, sapeta nad oblim bokovima, uznosito je i ravno stajala, a u dražestan luk svedena crta na grudima lagano se nadizala i padala, sasvim u skladu s njezinim od zapanjenosti ubrzanim ili zaustavljanim disanjem. Vanredno rumene, punane, malahno u poluokrugu otvorene usnice, otkrivahu bijele, pravilne, jake zube. Nosnice lijepa joj i ovelika nosa ponešto su se raširile, srčući svježi jutarnji zrak, koji joj dragao i gladio podugoljasto, ozbiljno i prekrasno lice, bojadišući joj samo jabučice ljupkim rumenilom. Put joj je bila bijela, gotovo prozirna. Ovisoko čelo nije joj bilo u skladu s milolikim licem, jer nije imalo ma nijedne od onih ženskih tek primjetljivih crta, stopljenih u slatki izraz ljubavnih misli bajna i nedokučiva svijeta, o

kojem sniva svaka djevojačka duša. Na Marijinom čelu odrazivao se samo hladan um, a odmah se opažalo, da je taj um navikao na sabranost, da se nikada nije razblaživao u slađanoj sumornosti živaca, kada se srce opaja miljem nejasnih osjećaja. Marija, to ponešto neobično biće, pričinjala mi se čas muškarcem u ženskim haljinama, čas opet nedužnom, stidljivom djevojkom. Isto se tako mijenjao i izraz njena plavog oka, koje bi sad naglo i silovito zasvijetlilo mržnjom i prezirom, da zatim gotovo ugasne stegnuvši se u njezinu dušu, koja bi se tad u mirnoj i svijetloj zjenici bezazleno, nevino i sjetno zrcalila.

Marija bila je mlada kao rosna kaplja. Jedva bi rekao da je proživjela osamnaest proljeća.

— Jeste li, gospođice, već dulje vremena u Parizu? odvažih se ja nakon podulje stanke.

— Ja?... Tri dana, odgovori ona i nadoda: ovo mi je prvi put što sam u Parizu.

— Divna li vidika! uskliknuh oduševljeno, zaokruživ okom po ogromnom gradu.

— Dà, dà, divno, veličanstveno, nu posve suvišno i nepotrebno. Ove palače prava su divota, remek-djela građevne umjetnosti, ali ne valja zaboraviti da su sagrađene na lješinama robova, da ima svaka svoju crnu povijest. U tom ludom

sjaju ima neizbrisivih tragova krvi, iscijeđene iz okrvavljenih nogu gladnih očajnika. Kaplje te plemenite krvi još se nisu osušile niti na ulaštenim podovima raskošnih dvorana, niti na mramornim pločama razbojničkih hodnika. Te krvave ljage bivahu sve veće, miješajući se sa svježom krvi. Para što se iz njih dizala, neprestano je dražila nozdrve mučenoga naroda. Često su i plamenom buknule. Prasak je tresao Parizom i cijelim začuđenim svijetom. Dim se doduše raspršio, nu jošte nije posve iščeznuo vonj trule paljevine iz tamnih stoljeća. Amo tamo ima jošte kupova smeća i smradna pepela. A da u tim kupovima prevrćete, našli bi blatnih vlasulja raznih Ljudevita, rubeninu Pompadourice i sijaset pjesama dvorskih pjesnika. Da se to sve opere, trebati će još mnogo krvi, završi Marija potpunim mirom. Sve svoje misli izrekla je hladno i polagano, kao da je svaku riječ brojila. Prođe nekoliko časaka, ona me nehajno pogleda i upita:

— Jeste li vi sretni?

— Zašto me to pitate?

— Oprostite, ta žena sam, radoznala, hoće ona smiješeći se.

— Gospođice, sudeći po vašem govoru usudio bih se reći, da vi niste sretna! požalih ju iskreno.

— Ja?... malko zadrhta Marija, pogleda me pronicavo pa se gorko nasmije.

— Dà, vi; meni se barem tako čini.

— E, pa dobro; vi ste pogodili. Recite, može li tko sretan biti na ovome svijetu, gdje milijuni ljudi ne smiju ni slobodno misliti?... A jeste li oženjeni? prebaci ona govor na drugo.

Nagli njezini prelazi u mišljenju i čudnovati joj način govora ponešto me zbuniše.

— Nisam, gospođice.

— Udati se, to vam je uzvišena stvar; mislim udati se i ostati djevojka.

Mora da sam ju nekako ubezeknuto pogledao, jer me upitala:

— Što me gledate?

— Gospođice, vi valjda i sami uviđate...

— Jest, jest, uviđam, da me sažaljujete.

— Varate se, ja vam se čudim.

— Recite mi iskreno, jeste li kada ljubili? pitajući uhvati me za ruku, i upre svoje plave oči u moje lice.

Pomislivši: kad se ti sa mnom šališ, zašto se ne bi i ja s tobom, pa rekoh:

— Gospođice, nisam, jer ima malo Evinih kćeri vama sličnih.

— Vi me ismjehavate! ona će vragoljastom ljubezljivošću.

— Ja to nikada ne činim, gospođice.

— No pravo mi budi! uzdahne Marija. Ja sama sam kriva, da obojica zaludismo. Ali što da govorim s muškarcem?... Nè, nè bez šale, ja bi vas mogla ljubiti nu samo onda, kad bi znala da ste mi najveći neprijatelj. Dok je to govorila, namještala si šeširić na glavi.

— Sad vas nisam razumio.

— Bilo bi i suvišno. Govorila sam onako, samo za sebe. Molim, kako se zove ona palača? upita pokazujući mi Louvre.

— Louvre, gospođice; u njoj ima sijaset raznih zbirka. To je ogroman muzej.

— Jest, jest, jučer sam ondje bila. Krasna bi to bila bolnica, ali bi u toj kući moglo stanovati i više hiljada siromaka.

— A kamo bi sa slikama? upitah ju u čudu.

— Sve spalit. Što vam te slike prikazuju? Većim dijelom predsude, i to najluđe predsude čovječanstva. To su vam stvari samo za ljude puna trbuha, za putujuću klatež. Gladan ili prozebao čovjek ne osjeća pred Murillom, Rafaelom, Tizianom i tako dalje ništa drugo, nego — glad i studen.

— Nadam se, da vi jučer niste bili gladni, kad ste motrili radnje slikarskih majstora-velikana. Niste li ništa, upravo ništa oćutili u svom srcu pred Rafaelom? Nije li Murillo opojio vašu djevojačku dušu nebeskim zanosom?

— Nije, sasvim nehajno izusti Ruskinja.

— Vi dakle ne ljubite umjetnost?

— Za to nemam vremena. To je za besposlene ljude, koji ne vole živu prirodu, omahne ona prezirno rukom, gledajući u palače otoka Cité.

— Gospođice, mi se u koječemu razilazimo.

Marija se okrene prama meni, plaho me pogleda i stresavši glavom naglo izreče:

— Prava sam luda! Oprostite. Pariz me očarao. Ja zaista ne znam što govorim. Nè, nè, nije ni sjenke istine u svemu, što vam netom rekoh. Ja obožavam umjetnost. Prava ljepota može me uznijeti i presenetiti.

— Gospođice opažam, vama je žao što ste bili sa mnom odviše iskreni.

— Što, meni da je žao! pohiti ona. Ja, ja, velite da sam bila iskrena? nasmije se Ruskinja usiljeno, rumene joj usne zadrhću i problijede.

— Gospođice, vi ste uzrujani, problijedili ste, možda vam nije dobro?

— Nè... nè... Vi ste sretni, vi me niste mogli razumjeti. Jeste li mnogo čitali o Ruskinjama? upita ona zamišljeno. U taj mah preleti njezinim licem neka osobita dražest, nešto posve žensko.

— Nisam mnogo o njima čitao, nu...

— Dosta, dosta; nemojte mi ništa više odgovarati, umoli me naglo. Njezino se prekrasno lice naoblačilo, bolna tjeskoba stisnula joj usnice. Uzdahnuvši pruži mi desnicu i reče:

— Zdravo, gospodine; valja da idem kući.

— Dozvolite, da vas do stana ispratim.

— Blagodarim, idem sama. Nakon kratka razmišljanja izusti: Ja stanujem u »Hôtel de Richmond«, boulevard Sébastopol, u prvom spratu, broj sedam. Počastite me vašim posjetom. Večeras čekam vas na šalicu čaja.

— Ja se naklonih u znak da primam poziv, opetujući ime boulevarda, hotela, sprat i broj sobe.

— Dà, tako je. Čekam vas sigurno, a i mome Petru bit će drago upoznati se s vama.

— Po svoj prilici vašem suprugu?... usmjelih se nadodati i nešto kao munja preleti mi mozgom.

— Da, mojem suprugu. Nu zašto me to upitaste?

— Ah, ništa, to jest... buncao sam smeteno, da, da, bit će sedam mjeseci što sam se upoznao s nekim Rusom, koji mi reče, da se zove Petar. Bili smo zajedno u Talijanskom kazalištu, a kasnije se zavadismo u restauraciji...

— »Maison dorée«, izusti Marija naglo, širom otvori oči i jače mi stisne ruku.

— Dà u »Maison dorée«! začuđeno ću ja.

— Tim bolje. Svakako dođite večeras, izmiriti ću vas s mojim suprugom. A, vi ste dakle onaj Hrvat? Moj Petar sve mi je pripovijedao o vašem sastanku. Ah, ludorije, nasmije se ona zvonko.

— On, on je vaš suprug? čudio sam se ja.

— Tako vele ljudi, nu sad — zdravo! i nasmiješi mi se kao malom djetetu, naglo se okrene i pobrza niz stube.

Odozgor slušao sam šušanj njezinih haljina i skakutanje njezinih nožica, a kad je u tornju nastala tišina, naslonih se na ogradu terase čekajući dok izađe na trg. Opazio sam ju, i više je nisam s vida izgubio, dok nije iščezla u vrevi svijeta na početku sebastopoljskog boulevarda.

Ostavši sam zagledao sam se u valove Sajne, a misao mi na krilima mašte letila u daleku budućnost moje domovine...

Prekrasna slika Ruskinje lebdeći mi pred očima uljuljala me u slatko snatrenje. Tiha radost prelijevala mi se srcem i činilo mi se, da se Sava preda mnom srebreni.

III.

Sjedeći pred »Café des Princes« na boulevardu Montmartre i držeći neke novine u ruci nehajno promatrah veselu parišku vrevu. Bilo je oko pet sati poslije podne. Ako je i bila podlogom momu uzgoju ona poznata: umiljato janje dvije i t. d., ipak ne mogu tajiti, da nisam shvatio riječi one dražesne Ruskinje. Češće pogledavah na sat i čim se više širio hlad po boulevardu, tim me veći nemir obuzimao. Napokon me spopade neka neotkloniva i nesnosna sumornost. Ruskinja mi rekla, da će me izmiriti sa svojim suprugom, a ja nisam ni najmanje čeznuo za tim svečanim trenutkom. Ljutilo me dapače što sam joj obećao, da ću ju jošte isti dan posjetiti. Pa tko da mi to od naših ljudi i zamjeri? Redarstvo slavnoga i slobodnoga grada Pariza — kažu ljudi — da ima njuh vrlo razvijen, a poznata je stvar, da Hrvati ne hlepte za neugodnim neprilikama, i da su sada, pošto ih je vidljivo umekšala i ukrotila tuđa civilizacija, mirnije i blaže ćudi, nego li su bili

u prošlosti, o kojoj mnogi neće da čuju s raznih prozirnih životnih razloga.

Sjećajući se svake riječi prekrasne Ruskinje Marije i njezinoga bezobzirnog supruga gosp. Petra, nehotice stadoh misliti, kako je na ovome svijetu lijepo i ugodno svakom čovjeku, koga je narav obdarila hladnim, trijeznim i barem donekle proračunanim razumom. Kada mi napokon nakon poduljeg i sabranog razmišljanja sjajno svijetlo pružive praktičnosti obasja um, pukne mi pred očima, da je posve suvišno težiti za nekakvim uzvišenim ciljevima, o kojima buncaju samo prazne i usijane glave. Sretna li svijeta, kad bi svi ljudi znali, da je najbolje mirno sjediti, šutiti i samo očima sažimati, ako ti tko na rep stane! Treba li čovjeku baš tako mnogo da bude sretan? Zar nema ljudi, koji su blaženi kad im se prsluk nad punim želucem tako napne, da ga često moraju otkopčati? Pa čovjek ne živi samo o kruhu! Kad je samo dobre voljice i kad postojano i krepko upreš, sve se pa i najogromnije zapreke dadu svladati i srušiti. Zaželiš li primjerice, da ti se čudi i divi veći dio nježnog spola, da o tebi pripovijeda kao o kakvom devetom čudu? E, to ti je dragi i mirisavi savremeniče, mučan i smion posao, tu mogu uspjeti samo veliki duhovi; jer nije šala svladati sve poteš-

koće »šest koračnog valčika«. Gineš li za slavom, želiš li da se o tebi važno šapće u svakom otmjenom salonu, kao o kakovoj neodoljivo privlačivoj veličini? Tu ti zanimivi potomče krapinskog čovjeka ne treba nadzemaljskih napora: omotaj si cipele žutim gamašama, pazi: žutim, i pred te gamaše padat će ti kao gnjile jabuke srca ne samo raznih kevica, nego i vremešnijih i iskusnijih ženskih bića. A sune li u pamet tebi, nadobudna diko domaće povijesti, i tebi ledeni i kreposni preziratelju sviju slasti života, da igrate vatrene otadžbenike, dušom i tijelom odane svetoj stvari, razglasite, rastrubite svuda, da ste pripravni sve žrtvovati za milu domovinu, i budite uvjereni, da će vam to i bezazleni svijet povjerovati, ako ne inače, to iz same uljudnosti. Hleptite li napokon za mučeničkim lovor vijencem? — Složno se srušite nekoliko puta za domovinu pod — stol, te nemojte...

Vrijeme mi se grozno otezalo. Velik sam nemir u srcu ćutio. Ne znajući što da radim, stanem čitati novinarske laži, te izmišljene tutti frutti, tu jedinu duševnu hranu mnogih jakih želudaca. Kad mi i to dosadilo, utonem opet u misli. Odatle, ispred »Café des Princes«, iz sredine toga veličanstvenog, plemenitog i mislećega grada, zagledah se — kako se kaže — svojim duševnim

okom u malu i praznu uličicu, u Ilicu blaženo snivajućeg Zagreba. Pričinilo mi se da vidim kao kroz tanahnu maglu u velikoj daljini mnoga poznata lica, na kojima se zrcalilo djetinje zadovoljstvo, nedužna bezbrižnost i potpuna nehajnost za sve, što ne spada u važne »službene vijesti i obznane«.

Baš u taj par, na veliku moju radost, trgnu me iz moga snatrenja visok čovjek. Pristupiv k meni, naglo me primi za desnicu, pa reče gotovo ukorno:

— Što se vraga sam sobom smijuljite?

— Vi, vi ste to! usupnem se, prepoznavši gospodina Rusa, Marijinog supruga.

— Naravno, hladno će on; ja sam uvijek ja! i sjedne do mene.

— To znam...

— Baš mi je drago, što se sastadosmo. Vi stanujete u »Hôtel de Castille«?

— Da, tko vam je rekao?

— Više puta sam vas vidio tamo unići. Molim, recite mi, kako je to, da se niste jutros s mojom ženom posvadili?

— Nisam imao razloga. Ona vam je dakle rekla?...

— Jest, kazala mi, da ste se slučajno s njom sastali i da vas je pozvala večeras na čaj. Me-

đutim molim vas, da ne dođete. Zašto? Ne mogu vam kazati. Nepredviđene stvari. Odgodimo to na koji drugi dan. Ljutite li se još na mene? upita potreptavši me po ramenu.

— Vi dakle uviđate, da ste sa mnom bezobzirni bili?

— Iskren, gospodine. — Vi dolazite svaki dan u ovaj sat ovamo. Viđam vas često prolazeći ovuda. Zar nemate drugog posla?

— Gospodine, otkada nije slobodno čitati novine u miru?

— Duše mi, vi mi se sviđate!

— Hvala na priznanju!

— Čujte, što kažete, nije li moja Marija vrlo krasna?

— Što?...

— To vam je umna glavica, pametna djevojka!

— Gospođa valjda...

— Nè, djevojka. Marija je stvor silnog oduševljenja. Vi ne znate valjda što to znači, s toga vam niti ne mogu reći, zašto je oduševljena.

— Gospodine, nisam raspoložen, da se s vama upuštam u šale...

— Jest, ona ne žali, što nam je stavila na raspolaganje, meni i mojim prijateljima, svoju mla-

dost, svoju sreću i isti svoj život. Gledajući mi čvrsto u oči nastavi: Htio bi vas podučiti o koječemu...

— Hvala, gospodine; uostalom ja vas ne razumijem. Lagao sam.

— Što?... Marija mi je rekla, da vam se je odala protiv svoje volje, da ju je prekrasan vidik sa tornja »St. Jaques« tako začarao, da nije znala što je govorila. Što ćemo? Ženska glava... Međutim je moja Marija mirne i hladne naravi. O, ona je ženijalno dijete; ali da ne zaboravim, jeste li se kada s kime u dvoboju ogledali?

— Nisam.

— Bojite li se smrti?

— Zašto me to pitate?

— Čovjek vam ode u četvrtu dimenziju, a da to ni ne opazi; vrlo mu se lako protegnu pete.

— Vjerujem.

— Što je po vašem sudu najveća naslada na svijetu?

— Općiti s ljudima, koje razumijem.

— Gle, danas ste zlovoljni. Jeste li se možda u moju Mariju zaljubili? Nu da vam kažem; ja mislim da je za plemenita čovjeka najveća naslada na svijetu gledati odrubljenu glavu mlade

djevojke, koja je pala za slobodu svoje domovine. To je znak, da se njezin narod budi. Nijedna, još tako očajna borba za ideju nema uspjeha, ako nije zalivena i blagoslovljena krvlju naših žena i naših sestara. Gospodine, svijet će koješta od Ruskinja naučiti.

— Moguće.

— Gospodine, vaš narod živi na turskoj granici, pa većina vaših ljudi — baš kao u Turskoj — smatra ženu nekim nižim stvorom, kojemu nije dozvoljeno misliti. Čuo sam često, kako kod vas i naobraženiji ljudi bestidno i porugljivo o ženi govore. Vi joj u vašim siromašnim salonima udvarate i sve joj povlađujete, makar i najveću glupost izlane; vi joj se smiješite kao kakvom djetencu, pa ipak ju ponizujete, ne nalazeći ju vrijednom, da s vama i o pametnijim stvarima raspravlja.

— Jeste li dulje vremena živili u Hrvatskoj?

— U Hrvatskoj, ili bolje rečeno, među vašim pukom, sproveo sam tri godine. Krasan je vaš narod, dobra je srca i vrlo gostoljubiv, nu gostoljubivost nije nikakva krepost. Vaš prosti puk ljubi svoj jezik i svoje rodno selo, a budući da je žilav i uman, dao bi se i prosvijetliti. Uostalom to je veoma teška stvar, jer mu naobraženiji slo-

jevi ubijaju svako čuvstvo, uništujući ga materijalno.

— Kako, kako, gospodine? upitah ga osjećajući hladan znoj na čelu.

— Kako? Sasvim naravno. Vaše naobraženije klase otrovane su duhom tako zvane internacionale, koja raspolaže sa milijardama i u čijoj je službi gotovo sve njemačko novinstvo. Te novine poplavile su vašu zemlju i okužile većinu malih kapitalista. Kakva načela šire i zastupaju najobljubljenije tuđe novine u vašoj državi, to valjda i sami znate.

— Gospodine, to nije istina! planuh ja. Vi moju domovinu ne poznate. A nema li u vašoj velikoj Rusiji gnjiloće? Najprije neka svaki ispred svoje kuće mete.

— Jest, i odviše rak-rana ima u ruskom društvu; ali nemojte zaboraviti, da smo mi silan narod, i da je na hiljade Rusa, koji su se urotili proti nagomilanom kapitalu zlatne internacionale, iz koje potječe svako zlo. Ta je internacionala grozna sila, koja se povećaje bez svakog napora i bez poštena rada, koja se oslanja na despotizam, premda ga prividno osuđuje, a red je na nama da rušimo njezine pokrovitelje, izusti Rus mirno, hladno i promišljeno. Gledajući mi

čvrsto u lice nastavi: Sada moram da idem. Imam vrlo važan posao, dà vrlo važan. Danas sam rekao mojoj Mariji da stanujete u »Hôtel de Castille«. Vi biste joj mogli još kakvu uslugu iskazati.

— Ja? Vašoj gospođi.

— Da, vi! reče tiho, gledajući me pronicavo nekoliko časaka. Zatim je naglo ustao, stisnuo mi ruku i izustio ganutljivo:

— Gospodine, slučajno se sastadosmo pred sedam mjeseci, slučajno se danas rastajemo. Vjerujte mi, ja ljubim Hrvate i želim im bolju budućnost. Bit će tomu deset godina, što me poslaše moji prijatelji u vašu domovinu, gdje sam pune tri godine vaš narod proučavao...

— Sudeći po vašim riječima, ne bi vam smio vjerovati...

— Da mi je vaš narod mio? upane mi u riječ, pa odmah proslijedi: Varate se gospodine! Meni su ljudi braća, nu Hrvata naročito volim, rado ga slušam, jer me sjeća na najsretnije doba moga života...

— Tako! Nu molim vas, da mi barem svoje ime kažete prije nego li se rastanemo.

— Moje ime?... suvišna stvar, izreče on muklim, udušenim glasom, pogleda me vlažnim

okom i stisnuvši mi grčevito ruku, naglo se udalji i zamalo iščezne mi iz vida njegov visoki stas u bučnoj vrevi boulevarda.

IV.

Naslonjen o prozor moje sobice, požudno sam udisao svježi jutarnji zrak. S visine Montmartre-a spuštalo se dosta jako povjetarce nad probuđeni Pariz. Moja mala, ukusno uređena sobica nalazila se u četvrtom spratu u »Hôtel de Castille«, na uglu ulice Richelieu. Bilo je sedam sati. Oko mi bludilo po laštećim se krovovima i malahno uznjihanim vršikama zelenog stabalja Talijanskog boulevarda. Najposlije zaustavio mi se pogled na kipu pozlaćenog Apola, koji se blistaše na visokoj kupoli velike nove opere, držeć objeručke nad glavom svoju liru. Nije ni čudo, što sam se divio veličini toga kipa, dosta udaljenog od hotela, gdje sam stanovao. Ta rođen sam na selu, u istarskom départementu, ne znam koliko puta otkinutom od hrvatske kraljevine. Radujući se krasnom danu, bezbrižno sam već popušio cijelu smotku, slušajući škripanje omnibusa i štropot kočija, koje su se kotrljale pod mojim prozorom.

Ne bi znao kazati, kakove su mi se misli motale glavom, kad li začujem, da je netko naglo po-

kucao na vratima moje sobe. Pritrčim i otvorim. Krasna Ruskinja stupi u sobu. Prepao sam se od čuda.

— Dozvolite, izlane ona teško dišući i spusti se na bližnju stolicu.

Bila je neobično blijeda.

— Gospođo, nisam vam se nadao. Zar kakva nesreća? Molim, govorite.

Marija me nujno pogleda i teško uzdahnu. Sjetio sam se, da mi je njezin muž pred dva dana govorio o nekim uslugama, koje da bi joj mogao iskazati, stoga ju upitah:

— Gospođo, trebate li što? Izvolite, zapovijedajte...

— Hvala. Dozvolite samo da ostanem u vašoj sobi do večeras, zahvalno me pogleda Ruskinja.

— Gospođo, sretan sam, da...

— Večeras odlazim u London, poluglasno reče ona pa odmah doda: Kako je sve čudno i neobično na ovom svijetu! Prekjučer sam vas umolila, da me posjetite, nu vi mi ne smijete zamjeriti...

— Gospođo, budite uvjereni, da mi nije ni na kraj pameti; znam, da se često...

— Tijek događaja u životu ljudskom naglo mijenja, nadopuni Ruskinja moju misao, zamišljeno

kimajuć glavom. Prekjučer, kad stigoh kući od »Tour St-Jaques«, saznah od moga muža, da je moj brat u Pariz došao. Mi smo mu se nadali. Posljedica njegova dolaska jest smrt...

— Čija?

— Moga supruga.

— A!

— Da, ubio ga moj brat.

— Kada? Gdje?

— Jučer na večer u Bois de Vincennes.

— A kako ste već to saznali?

— Moji prijatelji javili su mi njegovu smrt naloživši mi, da odmah otputujem u London.

— Grozno!

— Molim pošaljite nekoga, da kupi nekoliko današnjih novina.

Pozvonih i umolih poslužnika, da skoči do kioska, što se nalazio baš pred hotelom.

— Dà, grozno! Svi žalimo njegovu smrt, nastavi Ruskinja. Bio je odvažan i ženijalan čovjek. Mnogo bi bio uradio za naš narod... Ja ga nisam ljubila...

— Umirite se, gospođo.

— O, ja sam posve mirna, tiho uzdahne Ruskinja i žalobno se nasmiješi. Slutila sam već

dulje vremena, da će konačno radi mene krv proliti. Petar se previše pouzdavao u svoju vještinu u mačevanju. Savjetovala sam mu, da bi na koji drugi način uništili našeg protivnika.

— Tko je vaš protivnik?

— Moj brat, muklo izusti Marija.

Ja se zgrozih. Umukosmo.

Kada je poslužnik donio novine, Ruskinja ih brzo uhvati svojim ovelikim, punanim rukama, te našavši i mirno proletivši crnu vijest, pokaže mi prstom, gdje da čitam i reče:

— Čitajte.

Ja sam po prilici čitao slijedeće: »Lugar N. N. u Bois de Vincennes, začuo je jučer u šest sati na večer zveket oružja u nekom zakutku šume. Pomislivši da se radi o nesreći, koju bi možda mogao zapriječiti, potrči onamo, odakle je čuo zveket oružja. Došavši onamo nađe čovjeka ogrezla u krvi. Ranjeni je već izdisao. Lugar pođe smjesta k najbližoj redarstvenoj postaji, te javi, što je vidio. Nesretniku ne zna se za ime. Lješina je izložena u Morgue«. Dalje je slijedio opis osobe. Pročitavši, nijemo pogledah Ruskinju.

— Vjerujete li sada? ledeno upita ona.

— Gospođo, u novinama izrično stoji, da se ne zna za ime nesretnika, a mnogo je ljudi na svijetu što su si slični kao jaje jajetu.

— Molim, bi li vi htjeli ići u Morgue?

— Hoću.

— Učinite mi dakle ljubav, idite onamo, vi ćete ga odmah prepoznati, a zatim molim, da se što prije vratite.

Bez oklijevanja izađoh iz sobe, poletih niz stube na ulicu, skočih u prvi fijaker i domalo stigoh na otok Cité, gdje se iza crkve Notre-Dame nalazi oniska zgrada nazvana Morgue. U toj zgradi izlažu se lješine nepoznatih nesretnika, koji leže jedan do drugoga iza velikih stakala. Odijela mrtvaca vise na zidu. Kad sam stupio u Morgue, srce mi je silno zakucalo. Uz mokre gospodske haljine neke nesretnice, valjda iz Sajne izvučene, visilo je muško odijelo, koje sam odmah prepoznao. Pogled mi skrene u velika stakla. Na mramornim pločama ležahu dva mrtvaca, pokrivena žutim platnom do vrata. Nesretni Petar bio je blijed, te mi se pričinio kao da spava. Ženskoj lješini lice je bilo sasvim pomodrilo. Po svoj prilici je dulje vremena ležala u Sajni. U njezinoj crnoj kosi opazio sam nešto pijeska, a na njezinim malim cipelicama i gdjegdje na haljini bilo je mokra zelenkasta mulja.

Izašav iz Morgue, prošetah se obalom. Trebalo mi oduška, kako sam bio silno uzrujan. Napokon krenuh kući. Stigavši pred vrata moje sobe, začuh Marijin glas. Ona je s nekim u sobi razgovarala. Htio sam se udaljiti, da tu poput lakaja ne prisluškujem, nu bilo mi, kao da sam uz pod zakovan. Vrata moje sobe bila su na dnu dugačkog i tihog hodnika, pa nije čudo što sam sasvim nehotice čuo slijedeći nagli razgovor:

— Kaniš li dulje vremena ostati u Londonu? pitao je nečiji zvonki ženski glas.

— Ne znam. Bojim se, da će mi u trag ući, odgovori Marija.

— Ne budi dijete! A znaš li da je pukovnik Ivan, tvoj brat, na smrt osuđen?

— Tko ga je odsudio? prigušeno će Marija.

— Naši...

— A kojim sredstvom?

— Ljepotom, kako naši prijatelji kažu, zagonetno se nasmija/ nepoznati mi ženski glas.

— Čijom ljepotom?

— Olge Miljutinove.

— Ti?... Ti ćeš ga zavesti? drhtavim glasom izreče Marija.

— Što se čudiš, beno! Da, zavesti pa zadaviti.

— Kada?

— Ovisi o prilikama. Je li Ivan vjeran svojoj ženi?

— Ne znam. Olga, ti si krasna, dražesna...

— Valja raditi oprezno. Nu sada zdravo, moja dobra Marijo! Još samo časak. Sjećaš li se još našega boravka u penzionatu? Lude li dobe! Marijo moja, bilo pa prošlo... Koliko je tebi godina?

— Dvadeset kao i tebi.

— Na oko si mnogo mlađa od mene. Zdravstvuj! Možda se još vidimo u Londonu.

— Kao kakav tat strugnuo sam u taj par naglo od vratiju, koja se hip zatim otvoriše. Smrtni mi znoj probio čelo.

Iz sobe je izašla mlada djevojka bajoslovne ljepote. Pričinjalo mi se, da je njezino divno lice u onom nešto tamnom hodniku, zasjalo kao sunce. Prošavši strjelimice pokraj mene, plaho me pogledala svojim svijetlim i demonskim okom, a meni je bilo, kao da me je bijesna guja za srce ugrizla. Zatravljen skamenih se gledajući za njom. Ponosno je koracala dugačkim hodnikom, a ja i prestrašen i začaran gledao sam za njom, diveći se njezinom vitkom i uznositom struku i

njezinoj zlaćanoj kosi, dok mi je napokon na stubištu iščezla.

Dugo je trebalo dok sam se umirio. Šećući hodnikom razmišljah o razgovoru dviju prijateljica. Njihove su me riječi porazile. Akoprem rasijanih misli i uzburkanih osjećaja, jasno sam shvaćao da mi nije sjekira u med pala, kad sam pukim slučajem došao u doticaj s tim neobičnim ljudima.

Što da učinim? Okrenem se i uđem u moju sobu. Ruskinja je sjedila na divanu. Lice joj bilo blijedo, upravo beskrvno, kao Petrovo u Morgue. Grozna čuvstva mora da su se križala njezinim srcem.

— Jeste li ga vidjeli? upita me bulјeći u pod.

— Jesam.

— Dakle istina! zaklima ona glavom.

— Gospođo, vama nije dobro.

— Prije malo časaka bila je kod mene jedna prijateljica... Gospodine, nitko nezna kako sam ja nesretna! Prokleti bi morala trenutak, u kojem sam danje svijetlo ugledala. U danima moje prve nedužne i bezbrižne mladosti nisam ni sanjala o jadima, koji su me sada snašli. Živila sam iz dana u dan uz pokojne svoje roditelje, koji su me njegovali i pazili ko zjenicu oka svoga. A kada me već u petnaestoj godini stalo oblje-

tavati jato obožavatelja, pohlepnih za mojim imetkom, moje se mlado, neiskusno srce otvorilo, ja sam u njemu oćutila ljubav i bila sam sretna i blažena misleći, da mi se svijet u raj pretvorio. Naglo je taj divan zlatni san iščeznuo, kimaše Marija glavom, spustivši sklopljene ruke u krilo.

— Gospođo, tko da bude sretan, kad se svog djetinjstva sjeća?

— Oh ne, ne gospodine. Moje srce nebi danas krvavilo, da nisam stupila u kolo plemenitih očajnika, koji su zapalili u meni svetu iskru oduševljenja, govoreći mi uporno, kako ću ja svojom ljepotom zatraviti državnike i doznati važne državne tajne. Pošavši onim putem uništila sam svoju sreću, iščupala sam iz svoga srca slatko čuvstvo ljubavi, koju sam osjetila za čovjeka, uz koga bi sigurno sav svoj vijek proživila mirno i sretno. Moji su roditelji rano legli u grob od žalosti za menom, jedinicom, koju im ugrabila domovina. Da, sve sam žrtvovala sreći domovine: mladost, ljubav, i život. A za koga? Za milijune glupana, što je najstrašnija tragedija. Da mi bude omogućeno laglje i slobodnije raditi, moji me prijatelji izručiše čovjeku, koga ste bili upoznali — Petru. Njega ja nisam mogla ni smjela ljubiti. Ostala sam djevojkom i znadem, da se bezuslovno moram žrtvovati prvom zgodom. Moji

okrutni prijatelji poznaju ljudske strasti i živinske požude...

Ja sam ju zapanjeno gledao. Uhvativši me grčevito za ruku, oči su joj bacale plamenje, i kao bez svijesti muklo i gorko izlane: A moj brat, taj slijepi protivnik svake slobode, bio je žedan Petrove krvi, jer je mislio, da je Petar moj zavodnik. Jadni Petar Kirsanov! Imao je ženu, ljubio ju i sretan je s njom bio, ali mu je rano umrla. Onda je i on pošao drugim putem, na kojem se sastasmo... Mi ne praštamo nikomu... Grozno! Prokletstvo je palo na moju glavu!... Oh Ivane, brate moj! zastenje Marija i vrele suze navru joj na oči. Ruskinja ih naglo otare i stišćući mi čvrsto desnicu drhtavim glasom nastavi:

— Gospodine, danas sam zadnje suze isplakala! Na ovom svijetu nemam više ništa, što bi mogla izgubiti. Riješena sam svih veza, moje srce je umrlo. Rusi imaju veliku i tešku zadaću. Moraju se odužiti čovječanstvu: moraju spasiti milijune robova. Veliki francuski prevrat zadivio je svijet: nu to je bio samo pokus. Ruski narod dovršiti će započeto djelo! izgovori ona nekim nadzemaljskim zanosom.

— Jeste li o tom potpuno osvjedočeni?

— Jesam potpuno.

— Gospođo, moguće nekim velikim narodima godi prirođeno čuvstvo robovanja.

— Budite uvjereni, da će se i Nijemci s vremenom osvijestiti, pa će i oni shvatiti dostojanstvo čovjeka. Nu molim, kanite li vi još danas izaći?

— Jest, gospođo, kasnije; ili biste htjeli da sada...

— O ne, kasnije. Ja bih rado malko počinuti. Cijelu prošlu noć nisam oka zaklopila. Oko pet sati molim dođite kući da me probudite.

Marija se umirila. Cijeli sat zatim razgovarasmo o literaturi.

Oko jedanaest sati izađoh iz sobe. Bila je silna sparina. Lutao sam Parizom kao bez glave, bez misli. Svako malo sam se zaustavljao gledajući u izloge dućana, u konje, u kuće, u plinske svjetiljke nekako bedasto, zabezeknuto, tupo, kao kakav Mihel iz bečke okolice, kad prvi put dođe u grad, na Graben. Znao sam samo, da u mojoj sobi spava neka Ruskinja, koja ima da putuje u London, i koju sam morao probuditi u pet sati, da ne zakasni na vlak. Probuditi ju bila mi je jedina briga, inače mi je moja beščuvstvena glupost srcu tako godila.

U pet sati dođoh kući. Marija nije spavala. Do šeste razgovarasmo o pariškim kazalištima i o

drugim kojekakovim običnim stvarima. Točno u šest sati otpratih ju na kolodvor Saint-Lazare. Malo zatim razlijegne se čekaonicom krupan glas željezničara: messieurs en voiture!

Ruskinja mi pruži desnicu i smiješeći se tugaljivo izusti:

— Gospodine, hvala vam od srca. Ako za koju godinu dođete u Petrograd, možda ćemo se opet sastati, ako me prije ne — objese.

KONAC